

саме: *Безцінна якість — доброта* (Жінка, 1992, № 7), *В єднанні — наша нездоланність* (Жінка, 1992, № 10), *Треба небагато — здоровий глузд і факховість* (Жінка, 1996, № 10), *Яка ж держава без міцних родин?* (Жінка, 1998, № 7), *Щоб у сусіда хата згоріла* (Жінка, 2007, № 3), *Громадою творять добро* (Жінка, 2008, № 8), *Кому дано, з того спитано буде* (Жінка, 2010, № 11) тощо.

Велике значення в мозаїковій картині світу журналу мають також ліди, тобто винесені за межі текстів публікацій фрази чи кілька фраз, що виражають головний зміст тексту. Пор. як поєднані такі компоненти у статті під назвою «Та, яку не покидають»: *Не дивіться на чоловіка, як на «останній шанс»*; *Приймайте «бій на своїй території»*; *Не догоджайте* (Жінка, 1998, № 7). У лідах — усі деталі, на яких зацентовано увагу в тексті публікації.

Отже, у мові журналу «Жінка» на різних рівнях — текстовому, стилістичному — закріплений широкий спектр ціннісних орієнтирів, що відображають складники мовної та концептуальної картини світу українців.

АНУФРІЄВА Н. Д.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри прикладної лінгвістики

КОМУНІКАТИВНІ ДЕВІАЦІЇ (НЕВДАЧІ): ПРИЧИНИ І МЕХАНІЗМИ

Комунікативні девіації — недосягнення адресантом комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння і згоди між учасниками спілкування (Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології. — Львів, 2000). Фактори, які спричиняють комунікативні проблеми через нерозуміння один одного, хибну інтерпретацію закону, свавільне формалістське трактування юристами своїх професійних обов'язків, створюють передумови конфліктної поведінки: це ускладнені види інтеракцій, що стримують процеси взаємозв'язку та взаємодії комунікаторів (у рамках закону), не сприяють рівноправній участі у правовому дискурсі і пов'язані із переслідуванням певних намірів та перевищенням своєї компетенції. Створення таких обставин чи дій, які є перешкодами на шляху реалізації прав громадянина, у професійній діяльності стає можливим тоді, коли виникає потреба чи необхідність у зацікавленої особи звернутися до органів правопорядку, у випадку виникнення вимушеної ситуації, яка зобов'язує обидві сторони вступати в комунікативний контакт.

Вивчення збоїв у комунікації, з'ясування причин їх виникнення та класифікація комунікативних невдач мають давню традицію у філософських і суміжних дослідженнях: теорії значення у семіотичі, психології, естетиці, вченні про мовну норму, теорії мовленнєвих актів, теорії аргументації і низці інших. Сьогоднішнє зацікавлення вивченням комунікативних девіацій викликане посиленням інтересом до функціональних і прагматичних аспектів спілкування, можливостями практичної оптимізації міжлюдської взаємодії шляхом акцентуації «слабких місць» в міжособистісному спілкуванні. У рамках мовної девіатології як напряму когнітології вивчають як заплановані відхилення від норми (авторська неологія, мовна гра), так і незаплановані адресантом — обмовки, описки тощо. Збої у спілкуванні, до яких призводять або можуть призвести девіації різного роду (як мовна гра, так і помилки), дають матеріал для вивчення не лише причин, а й наслідків девіативного спілкування. Вивчення девіативної комунікації в будь-якому разі зводиться до аналізу діалогової взаємодії: а) між комунікантами у вузькому сенсі; б) між культурами — у широкому. Саме в діалозі виявляється рівень мовної і комунікативної компетенції кожного конкретного індивіда, а також реально втілюються комунікативні норми мовлення.

Вивчення мовної поведінки особистості спрямоване на аналіз соціокультурних характеристик комунікації, а також різних моделей, як-от: усталені етикетні форми, мовні стереотипи, символічні системи тощо. Адже, як показують теоретичні та експериментальні дані комунікативної лінгвістики, непорозуміння між комунікантами може виникнути й за умов блискучого володіння мовою спілкування.

Комунікативна невдача (КН) в широкому сенсі — будь-яка КН, тобто будь-який випадок, коли за допомогою мовленнєвої дії не досягається його практична мета. КН у вузькому сенсі: комунікативна невдача, при якій не досягнута не тільки практична мета, а й комунікативна мета (Новое в зарубежной лингвистике, вып. 17. Теория речевых актов; отв. ред. Б. Ю. Городецкий ; — М. 1986. — 423 с.).

Успішність/неуспішність акту комунікації значною мірою залежить від адресата й адресанта. Мовець і слухач як мовні особистості володіють певним тезаурусом, рівнем енциклопедичних, лінгвістичних, інтерактивних, фонових знань, а також комунікативною компетенцією. Встановлено, що від того, наскільки комуніканти здатні в конкретній ситуації активізувати потрібні знання та показати необхідний рівень сформованості компетенції, залежить успішність/неуспішність акту комунікації. Як лінгвістичні, так і паралінгвістичні фактори можуть бути причиною порушення акту комунікації. Комунікативні невдачі мовного характеру складають КН через провину мовця та КН через провину слухача. КН, які виникають з боку мовця, зумовлені: 1) помилковим вибором граматичної форми; 2) неадекватним вибором лексичної одиниці; 3) неправильною або нечіткою вимовою. КН, які

виникають з боку слухача, можуть бути зумовлені невірним розумінням або незнанням лексичних і граматичних одиниць. Хоча людина здатна моделювати своє мовлення й досягати комунікативної мети, враховуючи причини, про які згадувалось вище, комунікантам не завжди вдається досягти взаєморозуміння. При порушенні акту комунікації винні обидва учасники комунікативного процесу: в деяких ситуаціях більше винен мовець, а в інших — слухач.

До комунікативних девіацій зараховується також непередбачуваний і небажаний ефект (наприклад, образа, роздратування, подив), що виникає під час спілкування. Їх пов'язують з особистими характеристиками комунікантів, обставинами спілкування, процесами вербалізації та розуміння, труднощами досягнення комунікативних і практичних цілей, порушенням принципу комунікативної контактності. (Яшенкова О. В. Традиції та напрями розвитку теорії комунікації в інформаційному суспільстві // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць. — К.: Логос, 2004 — Вип. 5. — с.111–112). Сучасні американські дослідники Кларк Г. і Карлсон Т. виокремлюють чотири етапи мовленнєвого спілкування, на яких трапляються комунікативні збої або провали, визначаючи, що неуспішність мовної комунікації може бути зумовлена такими причинами: 1) адресат не отримав повідомлення; 2) адресат не сприйняв отриманого повідомлення; 3) адресат не зрозумів отриманого повідомлення; 4) адресат не розділяє поглядів адресанта щодо реалізації певної ситуації.

Комунікативні невдачі трапляються й тоді, коли ми неправильно будуємо свій мовний вплив: обираємо не ті способи мовного впливу, не враховуємо, з ким спілкуємося, не дотримуємось правил безконфліктного спілкування тощо. Фахівці з мовного впливу в такому випадку говорять, що таке спілкування — це *«комунікативне самогубство»*. «Комунікативне самогубство» — це помилка у спілкуванні, яка робить подальше спілкування абсолютно неефективним. Наприклад, якщо оратор починає свій виступ словами: «Вибачте, що віднімаю ваш час... Я вас довго не затримаю...» — це типове комунікативне самогубство, тому що оратор сам сповіщає слухачам про те, що його інформація їм не потрібна, вона викликає у слухачів роздратування, адже він просто відбирає їх час. Такого оратора слухати не будуть.

Отже, головною умовою запобігання й усунення комунікативних невдач є комунікативна грамотність, тобто володіння сукупністю знань та умінь, навичок ефективної успішної комунікативної взаємодії, що уможливорюють безконфліктність спілкування.